

Frigjørings- og veterandagen 2024

Tale av Stian Grøthe

Tusen takk for invitasjonen til å holde en tale som betyr svært mye for meg.

8. mai – det flagges, vi marker frigjøringen av Norge i 1945 – og vi hedrer alle de som på forskjellige måter kjempet for Norges frihet.

En stor gruppe som kjempet for nettopp denne friheten var våre sjøfolk.

Deres kamp foregikk ikke Norge, men på havet mange forskjellige steder i verden.

En av disse var Oscar Anderson.

En av de få gjenlevende norske krigsseilerne .

Og i fjor høst fikk jeg gleden av å møte han for første gang, og det skulle ikke bli det siste møtet.

Det han har fortalt meg er ikke fiksjon – det er virkelighet.

Dødsangsten ombord. Da de ble torpedert og havnet i havet. En torpedo drepte to av hans beste venner fra hjemstedet.

Skrik, rop om hjelp. Beskutt av fly og ubåter. Brennende kollegaer, døde kollegaer flytende i havet.

Midt i krigens helvete år etter år.

Oscar og over 30.000 andre sjøfolk var ikke lenger bare sjøfolk – de ble krigsseilere på oppdrag for Norge og de allierte.

Unge menn og noen kvinner som måtte leve med en konstant frykt for at hver dag skulle være den siste, med opplevelser og dødsangst intet menneske er lagd for å tåle.

Mange av dem i over seks år.

Og omlag 4000 av dem mistet livet. De kom aldri hjem.

Våre krigsseilere, sjøfolka, var helt avgjørende for den allierte seieren over Hitlers nazistiske terrorregime. Noe eksempelvis britiske myndigheter med Churchill i spissen var helt tydelige på.

Når Oscar kom hjem til Tjøme etter krigen ble ikke møtet med hjemlandet som han hadde forventet.

Han var på nærbutikken den dagen hans søster hadde bursdag. Han ville overraske henne med appelsiner. Det var ikke så vanlig den gangen.

Når han skulle betale sa kjøpmannen høyt og tydelig så alle hørte det i butikken at appelsinene ikke var til sånne som han.

Han ble befalt å legge dem tilbake. De var forbeholdt gode nordmenn som hadde vært hjemme og kjempet mot tyskerne – de var ikke for dem som hadde levd i sus og dus på havet.

Det ble mange lignende opplevelser for Oscar i tida som fulgte. Han valgte til slutt og flytte til Liverpool der han i stedet for forakt ble møtt med respekt. I England var det mulig å skape seg et skikkelig liv – den muligheten hadde han ikke her i Norge.

Historien til Oscar er ille, men det som er virkelig ille er at det han opplevde var det for mange krigsseilerne som opplevde når de kom hjem.

Det var ikke rart at mange ble dypt traumatiserte – og de fikk i liten grad hverken nødvendig helsemessig hjelp og/eller respekt i etterkant.

Hele denne gruppen opplevde en nærmest total samfunnssvikt.

Mange har opp igjennom gjort en fantastisk jobb for å tale krigsseilernes sak. De fortjener alle en stor takk.

Og i 2012 ble det atter en gang mye medieoppmerksomhet knyttet til den urettferdige behandlingen denne gruppen hadde blitt gjenstand for.

Jon Michelet åpnet mine og mange andres øyne for krigsseilernes fryktelige skjebne med sine bøker om skogsmatrosen Halvor Skramstad.

Seks bøker i romanform om som skapte en voldsom oppmerksomhet.

Som en følge av denne oppmerksomheten så fikk endelig de av krigsseilerne som fortsatt var i live en offisiell unnskyldning høsten 2013 fra det offisielle Norge av daværende forsvarsminister Anne Grete Strøm Eriksen.

Alt for mange krigsseilere fikk dessverre aldri oppleve denne dagen.

«Vi må lære av historien for å sikre at det ikke skjer igjen» sa statsråden den gangen.

Siden den gangen har historien om Krigsseilerne nådd ut til enda flere nordmenn.

Ikke bare gjennom bøkene til Michelet, men også gjennom populære filmer de siste årene som Krigsseileren og Konvoi.

Jeg trodde at vi hadde lært.

Men vi har fortsatt en jobb å gjøre – dessverre.

Når historien om Oscar ble kjent i fjor høst så ble vi nok engang minnet om at det fortsatt finnes mennesker med makt i Norge som ikke godt nok forstår hvilken skade og påkjenninger Norge påførte disse menneskene under andre verdenskrig.

Og dere må ha med dere at det ikke lenger var frivillig for sjøfolkene å seile som krigsseilere – de ble pålagt å stå ombord.

Den norske krigsseileren Oscar Andersson sto i fare for å bli kastet ut av sykehjemmet i England fordi han ikke var en rik mann.

Den norske regjeringen var negative til Sjømannsforbundets oppfordring om å hjelpe. De sa Nei.

Heldigvis så reagerte en samlet opposisjon på Stortinget på regjeringens håndtering av saken. De satte foten ned, og påla regjeringen å sikre sykehjemsplassen til Oscar og andre gjenlevende krigsseilere som eventuelt skulle komme til å havne i samme situasjon.

I bunn og grunn så handlet Oscar sin sak om anstendighet – og ikke noe annet.

Det ligger også en annen stor sak ute til høring fra regjeringen. En sak om å kunne pålegge sivile arbeidsplikt i krig i fremtiden. Endring av sivilbeskyttelsesloven.

Vi vet at en stor sivil gruppe som dette angår er våre sjøfolk. De vil bli pålagt arbeidsplikt om det værste skulle skje igjen.

Skip og sjøfolk er noe av det første som blir rekvirert i en kritisk situasjon.

Atter engang kan de bli torpedert, havne i sjøen, se kollegaer dø, mens de selv lever i konstant dødsangst.

Oscars historier kan på ny bli virkelighet for dagens og morgendagens sjøfolk.

I 2013 sa daværende forsvarsminister at Norge måtte lære av historien for å hindre at historien med krigsseilerne kan skje igjen.

Til vår overraskelse er hverken krigsseilerne eller sjøfolkene nemnt med et eneste ord når denne saken nå er sendt på høring.

Ingen ting om hva Norge gjorde riktig og galt sist gang de påla sjøfolk å stå i krig.

Ingen ting om hvilken avlønning de skal ha.

Ingen ting om hvilken helsehjelp de skal få når de kommer hjem i etterkant.

Helt vesentlige spørsmål er ubesvart.

Det er intet mindre enn en stor skandale.

Som samfunn har vi et felles ansvar for å stadig bli bedre. Hindre at grov urett gjentas.

Sjømannsforbundet gjorde mye feil i etterkant av krigen , men vi forsøker å gjøre mest mulig riktig i dag.

Sakene jeg her har nevnt gjør meg svært usikker på om myndighetene har lært av sin historie. Om ordenene til Strøm Eriksen i 2013 virkelig betydde noe.

Krigsseilerne ga alt under andre verdenskrig for fred, frihet og demokrati – og mange av dem betalte den ultimate prisen for dette, i form av sine liv, og i form av sin helse i etterkant.

I dag minnes vi dem alle i respekt og ærbødighet.

Vi markerer vår frigjøringsdag i en verden der det dessverre florerer av krig og uro. Til og med i vår egen verdensdel der Russlands avskyelige angrepskrig på Ukraina minner oss alle om at man aldri må ta fred og frihet for gitt, men det er noe vi må kjempe for hver eneste dag.

I dag står vi her fordi noen tok den kampen under andre verdenskrig, deriblant sjøfolkene.

Det viser at det er håp, og jeg vil med det avslutte med å gratulere dere alle med dagen i dag, 8. mai.

Tusen takk for meg.